

Anton Schott

Juda Kaleta

15. října 2016, Nýrsko*

Vážené dámy, vážení pánové —

o Antonu Schottovi padlo již mnohé. Byla řečena slova chvály i uznání, dozvěděli jsme se mnohé ze života spisovatele, poodkryl se nám pohled na jeho tvorbu. Cílem mého referátu je přiblížit vám klíčové momenty Schottova života před tím, než se ze šumavského pohraničí odstěhoval do Rakouska. Dovolte mi ale na začátek odbočku. Odkud o Schottovi víme to, co víme? Existují v našich vědomostech mezery, které by bylo možné v budoucnu zaplnit?

Základním a nejdůležitějším pramenem pro poznání spisovatelova života je rodná kronika Schottů¹. Tu psal sám Anton Schott a pokrývá široké časové rozmezí — zmiňuje se o historii rodu, podává podrobný přehled nejbližších příbuzných a předně v ní Anton Schott zaznamenává vlastní osudy. Není nutné zdůrazňovat, že k takovému prameni je potřeba přistupovat opatrně a kriticky. Při psaní vlastního životopisu není možné zachovat neutrální pohled — veškeré události jsou interpretovány z pozice autora, který nemůže a často ani nechce potlačit všechny subjektivní faktory. V tomto bodě musíme zdůraznit, že pisatel kroniky byl zároveň spisovatelem z povolání — Schott uměl pracovat se slovy i se čtenářem. Principem populární literatury, kterou Schott do velké míry produkoval, je mimo jiné černobílé rozdělení

*Příspěvek vznikl pro konferenci pořádanou Muzeem Královského hvozdu v Nýrsku ku příležitosti oslav roku Antona Schotta.

¹SCHOTT, „Famillien chronik“. Autorovi tohoto příspěvku ji laskavě zaslala v elektronické podobě Astrid Hinterholzer se svolením pana Pumbergera, za což jí tímto srdečně děkuji.

postav. Autobiografické materiály mohou vykazovat stejné rysy. Kroniku kvůli tomu nezařazujeme — ba naopak, musíme jí věnovat bedlivou pozornost a pokud je to možné, ověřovat ji z jiných pramenů.

Těch bohužel není přespříliš. Základní životní data samozřejmě získáme z dobře dostupných matrik² — časté stěhování rodiny dosvědčují často měnící se rodiště Antonových dětí — ale tím naše snadné pátrání končí. Řada materiálů totiž leží ukrytá v archivech a na půdách, nebo nepřečkala běh času. Něco málo se zachovalo v souvislosti se Schottovým působením ve školství — a to jak z doby, kdy byl studentem, tak i z let, kdy sám učil. Jsou to ale opravdu jen zlomky. Dostupný je fond německé reálky v Plzni,³ kde Schott pár let studoval. Bohužel materiály učitelského ústavu v Praze,⁴ kde skládal maturitní zkoušku, jsou dosud nezpracované a proto nepřístupné. Ze Schottovy učitelské kariéry máme zachovanou školní kroniku v Kyselově,⁵ prvních pár stránek je psáno jeho rukou. Z ostatních míst, kde Schott působil, nemáme však nic. — Kromě kroniky nám chybí další prameny osobní povahy, zejména takové, u kterých by nehrozila taková míra autostylizace. Nemáme k dispozici dopisy, nemáme k dispozici osobní poznámky. Je možné, že tyto dokumenty se ještě časem objeví — mohly by nabídnout zajímavý pohled do kauz, ve kterých se zatím musíme mnohému dohadovat. Nejcitelněji nám chybí prameny, které by pocházely od lidí z Antonova okolí, zejména pak z tábora jeho nepřátel. Posledním zajímavým zdrojem k Schottovu životu je autobiografický román „Notwebers Gabriel“.⁶ Čerpat z něho je však potřeba ještě opatrněji, než je tomu v případě kroniky.

Život Antona Schotta nezačal ideálně. Jeho početí v roce 1865 bylo patrně hlavním důvodem, proč si jeho otec Franz Schott rozhodl vzít Theresii Zierhutovou. Krátce před svatbou ale Franz onemocněl neštovicemi, svatba se v naplánovaný termín neuskutečnila a Anton se tak 8. února 1866 narodil jako nemanželské dítě. K svatbě sice došlo o pár měsíců později, cejchu se kterým se narodil, se však již

²Matriky jsou ve zdigitalizované formě volně přístupné na serveru <http://www.portafontium.eu/>.

³*Archiv města Plzně, Německá státní reálka Plzeň.*

⁴*Archiv hlavního města Prahy, Německý mužský učitelský ústav v Praze.*

⁵*SOkA Český Krumlov, Obecná škola Kyselov.*

⁶*SCHOTT, Notwebers Gabriel.*

Anton zbavit nemohl. Být narozen jako nemanželské dítě bylo v druhé polovině 19. století něco, co společnost dala člověku silně pocítit. Na Schottově životě lze vidět podobné důsledky, které se projevovaly i v řady dalších, kteří se s komplexem společensky neuznávaných museli vyrovnávat — touhu po úspěchu a po uznání druhými, problémy ve vztazích, ale i přepjatou morálku a zálibu v ryzích charakterech.⁷

Druhým faktorem, který Schottův život od mládí formoval, byla snaha vymanit se z bídy a špatného postavení. Franz Schott, Antonův otec, se živil jako tkadlec, chvíli pracoval jako dřevorubec, a byl spíše chudý. Kvůli pořízení domu se navíc zadlužil a tohoto dluhu se zbavoval celý svůj život. Je tak pochopitelná jeho touha zajistit Antonovi lepší život a zvolil k tomu obvyklou cestu — přes vzdělání. Z tohoto důvodu nejdříve sám učil Antona psát a počítat a když už jeho znalosti nepostačovaly, svěřil ho do rukou učitelům, kteří po domácnostech zajišťovali v Zadních Chalupách vzdělávání. Až do roku 1876 totiž nebyla ve vesnici škola. Nevíme, jestli a jak dlouho školu po jejím otevření Schott navštěvoval. Je pravděpodobné, že do školy docházel hned od jejího otevření až do roku 1879. Pouze s domácím vzděláním by se velmi těžko mohl udržet na reálce v Plzni, kam ho otec poslal studovat.

Již jsme zmínili, že finanční situace rodiny Schottů nebyla příznivá. Nepomohla tomu jistě ani ekonomická krize, která v 70. letech tížila celou Evropu. I přes to dokázal Franz zajistit dostatek financí, aby umožnil svému synovi studium. Bylo to v době, kdy měl Anton Schott již šest dalších sourozenců. Že dokázal Franz uživit početnou rodinu a ještě vyživovat syna v Plzni, je obdivuhodné. Bylo to však dlouhodobě nad jeho možnosti. Anton z finančních důvodů musel studium již po dvou letech ukončit a v roce 1881 se vrátil zpět na Šumavu.

I krátké studium mělo ale pro Schottův život zásadní vliv. Dalo mu okusit život ve větším městě. V Čechách už nikdy prostředí městeček a vesnic neopustil. Rozšířily se mu obzory — jeho profesori byli často inspirujícími osobnostmi. Jedním z nich byl například i Karel Klostermann. Co mělo ale ještě větší důsledky pro Schottův život, než studium samotné, bylo jeho předčasné ukončení. Stigma nedostudovaného si nesl celý svůj život, i když ho často skrýval za falešnou hrdost. Cítil se jako ten,

⁷Problematiku nemanželských dětí v 19. století zdařile mapuje ve své diplomové práci Vanda Marešová-Bayerová (BAYEROVÁ, „Nelegitimní děti v Českých zemích v 18. a 19. století“).

kdo se přes veškerou nepřízeň osudu dokázal povznést a sám se dovzdělat. Často své konflikty, o kterých bude ještě řeč, vykládal jako závist druhých, kteří mu nepřáli to, co si sám usilovnou prací vydobyl.

Odchodem z Plzně skončilo Antonovo mládí. Po návratu domů pracoval nejdříve jako písař u nýrského advokáta Rennera. Od roku 1883 se na dlouhou dobu opět ocitl v prostředí škol, tentokrát však již jako pomocný učitel. Během krátké doby učil v Děpolticích, na Červeném Dřevě a Svaté Kateřině. Nemáme informace, co bylo příčinou tohoto rychlého střídání škol. Jisté je, že jako nekvalifikovaný mohl být na své pozici velmi rychle nahrazen, v podstatě okamžitě, jakmile se objevil učitel s potřebnou aprobací. To bylo zřejmě i důvodem, proč se Anton snažil si vzdělání doplnit. Po prvním neúspěšném pokusu v roce 1886 se mu to podařilo o rok později na učitelském ústavu v Praze.

V okolí Nýrska se mu ale přesto nepovedlo uchytit nastálo. Chvilí učil v Hodousicích, pak opět krátce na Svaté Kateřině. Není tedy divu, že když se mu naskytna možnost stát se řídícím nově otevírané školy v Kyselově, příležitosti využil a v létě 1889 se i se svou novomanželkou Therezií Altmannovou odstěhoval do vesničky nedaleko Vyššího Brodu.

Pokud Schott doufal, že se bude moci již natrvalo usadit, brzy zjistil, že se spletl. Na základě rozhodnutí okresní školní rady byl z místa 1. března 1891 suspendován a na jeho místo nastoupil poručík císařské armády Johann Jaksch. Toto odvolání vyvolává řadu otázek. Proč k němu došlo? Prameny o podrobnostech mlčí. Můžeme se pouze dohadovat. Vzhledem k termínu „suspendace“ je téměř jisté, že nešlo o dobrovolný odchod. Jedním z možných vysvětlení je, že Schott jednoduše musel přenechat své místo zasloužilému důstojníkovi, kterému byl stát povinen zajistit obživu. Podezřelé však je, že důvody odchodu Schott v kronice nijak nevysvětlil — pouze konstatuje, že se jim v Kyselově „dobře nevedlo“ a že si zde připadali jako mezi „cizími“. Je tedy možné, že za jeho vynuceným odchodem stály neshody s místními, mezi které se rodina Schottů nikdy nezvládla začlenit. Pro mladý pár to nebylo jednoduché období — ve stejné době jim umřela první dcera Hermina.

Manželé se proto po pár letech ocitli zpět v Zadních Chalupách. Pro návrat měli dobrý důvod — Franz Schott, Antonův otec, byl tehdy v místní školní radě, která právě hledala nového řídícího. Klan Schottů se snažil místo získat pro Antona. Této myšlence však nebyli všichni nakloněni. Schott v kronice píše, že se vesnice doslova rozdělila na dva tábory. Těžko říct, proč možné jmenování Antona Schotta vzbuzovalo tolik emocí. Zdá se, že již v této době zde měli Schottovi mnoho nepřátel. Místo řídícího nakonec dostal někdo jiný — jistý Georg Heinz. Nevraživost mezi oběma skupinami ale přetrvávala. Sám Anton si ji vykládal jako nepřejícnost lidí, kteří mu závidí úspěch.

Možná že právě neutěšené podmínky v rodné vísce byly důvodem, proč Schott v dobrém vzpomíná na své další působiště — Pohoří na Šumavě. Tam se i s rodinou přestěhoval na konci roku 1894. Působení v Pohoří je důležité zejména proto, že právě zde započal se svou spisovatelskou tvorbou. S tou dosáhl poměrně brzo výrazných úspěchů — minimálně z finančního hlediska. Společně s tím, co si rodina ušetřila, se mu podařilo zakoupit dům v Zadních Chalupách. Nevíme, proč Schott tak rychle opouštěl místo, kde se mu na čas, alespoň podle vzpomínek, vyhnuly neustálé konflikty a spory.

Schottova rodina se zpět do Zadních Chalup přestěhovala již v roce 1895, on sám ale musel odučit ještě rok v jižních Čechách — v Žumberku u Nových Hradů. V roce 1896 však definitivně s povoláním učitele skončil, vrátil se do svého rodiště a živil se převážně psaním.

Život v rodné obci však rozhodně nebyl idylický. Svár s Georgem Heinzem nebyl zapomenut, naopak, zdá se, že čas vzájemnou nevraživost mezi oběma rodinami ještě zesiloval. Spor vyvrcholil čtrnáctidenním uvězněním Schotta a jeho otce. Co k němu vedlo je poněkud nejasné — Anton za tím viděl jen bezdůvodné udání zlého Heinze. Čas možná ukáže, že zatčení mělo závažnější a konkrétnější příčiny, zatím však tápeme. Řídící Heinz zanedlouho poté ze Zadních Chalup odešel. A Anton Schott dodává: „konečně“.

Schottovi se ale i přes odchod dlouholetého nepřítel neulehčilo. Po pár měsících zemřel jeho otec a on sám začal pocívat vleklé psychické problémy. Přesná diagnóza

je neznámá. Psychiatrie byla v té době ještě v plenkách a tak jedině, co nýřší lékaři udělali, bylo nasazení silných léků na žaludek. Není překvapivé, že se tím Schottův stav nijak nezlepšil, ba naopak. Patrně nebudeme daleko od pravdy, pokud se budeme domnívat, že spisovatelovy potíže byly způsobeny nekončícími spory se sousedy. Jiné příčiny bychom hledali těžko — Schott byl úspěšný, za svou knihu Gotteshal získal významné ocenění, jeho děti studovaly s dobrými výsledky...

Právě proto se nám v pramenech obtížně hledají důvody, proč se Schott i s rodinou odstěhoval v roce 1908 ze Zadních Chalup do Rakouska. Ti, kdo o Schottovi píší, vysvětlují odchod různě — někteří míní, že chtěl zajistit svým dětem lepší podmínky (ty však byly více než dobré, mnohé z nich studovaly na kvalitních školách v Plzni) nebo že se chtěl vyhnout národnostním sporům (jak často je však mohl zažívat ve vesnici, která byla čistě německá?). Jak jsme viděli, v minulosti se do rodné vesnice vracel doslova za každou cenu a to i za situací, které nebyly pro návrat nejpříznivější. Musíme však připomenout, že v této době už byl po smrti jeho otec — je možné, že poté co zmizel jeho vliv, zmizela i příčina, proč by Anton zůstával v Zadních Chalupách.

Zdá se, že nám zůstává více otázek než odpovědí. Je tomu tak. Známe sice klíčové vlivy Schottova dětství — svatbu rodičů, která přišla příliš pozdě; finanční situaci tíživou natolik, že Anton nemohl dostudovat; ambice a naděje, které do něho rodina a zejména pak otec vkládali — víme, kudy se pohyboval a kde učil — přesto se mnohé věci spíše dohadujeme. Nevíme, co přesně vedlo k mnoha konfliktům, které Schott zažíval; chybí nám jakýkoliv pohled z „druhé strany barikády“; tápeme v důvodech jeho klíčových životních rozhodnutí.

I přesto je však jisté, že život Antona Schotta nepostrádal to, co nescházelo ani románům tohoto spisovatele — mnoho napětí, zápletek a napínavých příběhů.

Děkuji za pozornost.

Archivní fondy

Archiv města Plzně. „Německá státní reálka Plzeň (1873-1922)”.

<http://badatelna.eu/fond/151737/>.

Archiv hlavního města Prahy. „Německý mužský učitelský ústav v Praze (1868-1921)”.

<http://badatelna.eu/fond/148649/>.

Státní okresní archiv Český Krumlov. „Obecná škola Kyselov (1889-1945)”.

<http://badatelna.eu/fond/46233/>.

Prameny

SCHOTT, Anton. „Famillien chronik”. Nevydáno. Pracoval jsem s přepisem od pana Pumbergera.

— *Notwebers Gabriel*. Regensburg: Habbel, 1910.

Literatura

BAYEROVÁ, Vanda. „Nelegitimní děti v Českých zemích v 18. a 19. století”. Dipl. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie, 2008.

<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/62067/>.

EISNER, Pavel. „Německá literatura na půdě Československé republiky od r. 1848 do našich dnů”. In: *Československá vlastivěda. Díl VII. Písemnictví*. Praha, 1933, s. 325–377.

JAWORSKI, Rudolf. „Mezi politikou a trivialitou: Sudetoněmecké grenzlandromány, 1918-1938”. In: *Dějiny a současnost* (2004), s. 27–31.

KNOBLOCH, Erhard Josef. *Kleines Handlexikon Deutsche Literatur in Böhmen-Mähren-Schlesien*. 1976, 89n.

KUBŮ, Eduard. „„Alle wasser Böhmens fließen nach Deutschland“. Theorie „Blut und Boden a konstrukce nepřátelského obrazu Čechů v románu Friedricha Jaksche.” In: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesatinám Jana Gebharta*. Praha, 2006.

- MAIDL, Václav. „Česko-německé literární vztahy v jihozápadočeské oblasti”. In: *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*. Sv. 52. 6. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004, s. 774–788.
- „Německy psaná literatura na Šumavě”. In: *Iniciály*. Sv. 34, s. 14–16.
- „Povídky v německy psaných časopisech z oblasti Šumavy”. In: *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13. - 14. října 2004*. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 116–123.
- „Šumava jako hráz i most”. In: *Češi a Němci : dějiny - kultura - politika*. Ed. Walter KOSCHMAL, Marek NEKULA a Joachim ROGALL. Paseka, 2002, s. 377–381.
- „Ztvárnění selského života na Šumavě v knihách Antona Schotta”. In: *Český a německý sedlák v zrcadle krásné literatury 1848-1948*. Ed. Eduard KUBŮ, Jiří ŠOUŠA a Aleš ZÁŘICKÝ. Dokořán, 2014, s. 254–274.
- MAREŠ, Jan. „Kde domov můj? Několik Němců z Čech”. In: *Iniciály* 34 (1993), s. 1–13.
- RINAS, Karsten. „Anton Schott: In falschen Geleisen (1904)”. In: *Český a německý sedlák v zrcadle krásné literatury 1848-1948*. Ed. Eduard KUBŮ, Jiří ŠOUŠA a Aleš ZÁŘICKÝ. Dokořán, 2014, s. 242–253.
- SCHMIDJELL, Ch. *Schott Anton in Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Sv. 11. 1999.
- http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Schott_Anton_1866_1945.xml.